

En sammenkogt ret

af spredte småtræk fra Hvidbjerg vesten Aa i årene indtil 1916
Af Arne Eskesen

Fortsat fra årbogen 1984

Af og til var far i embeds medfør ude ved Lodbjerg fyr, når der var et eller andet spørgsmål vedr. beplantningen omkring fyret, og jeg var gerne med ham (far kørte nødigt alene, da han havde ”noget med hjertet”). Det var selvfølgelig en stor oplevelse at komme op i fyret.

Fyrmesterens mor eller svigermor var fra Læsø og bar læsøboernes dragt, en meget smuk dragt, men den udgave, den gamle dame bar, var nok noget finere, end hvad man brugte til daglig på Læsø. Den gamle dame virkede *virkelig* fornem.

Undervejs til fyret talte far flere gange med en mand, der kom op til vejen for det samme, når han så giggen, vi kørte i. Det var åbenbart en god bekendt. Han var den gang lidt over de 70 år. Far fortalte, at når nogen spurgte manden om hans alder, svarede han: ”Løwer æ, blywer æ fi’s”, det havde han sagt i mange år - i fuld overensstemmelse med sandheden.

---0---

I Ingemanns historiske romaner læser man, at ”abbeden kom ridende på sin sindige pasgænger”. I en årrække var det meget almindeligt, at folk på et mindre ”sted” havde et par islandske heste, og disse islændere var meget ofte pasgængere. Om dette har virket særligt tiltrækkende på fordums abbeder, ved jeg ikke. Jeg har én gang redet på en meget livlig pasgænger og har aldrig været nærmere ved at falde af en hest. Islænderne var ikke alle nemme at styre. Hvis de ville løbe, var det umuligt at holde dem, sagde man. Laust Blander (vistnok døbt Mikkelsen) i Kjallerup kunne i hvert fald ikke styre sine to. Han kørte løbsk flere gange, men vænnede sig nogenlunde til det. Til sidst blev det ham dog for meget, for sådan en løbskkørsel endte i en tørvegrav, der heldigvis ikke var alt for meget vand i; men æ wuenstjat borede sig en alen ind i tørvevæggen på den anden side af graven. Så blev hestene sendt på Hurup marked! Og Laust Blander fik ingen tørv med hjem den dag. Forhåbentlig har han fået dem senere. Tørv spillede en stor rolle. I køkkenet var det næsten det eneste brændsel, man brugte. Vi havde jo ikke selv nogen

moselod, men købte tørv. Et enkelt år hentede mange fra sognet tørv i mosen ved Bedsted, - jeg ved ikke, hvorfor.

---0---

I en egn og på en tid, hvor samkvemmet med fjernere egne er begrænset, og hvor radio og det såkaldt fordummende fjernsyn ikke virker ensrettende på mennesker, er der plads til personligheder, - også særegne personligheder eller det, man kalder originaler. (Hvor ligger grænsen mellem de forskellige grader?) I disse mine skrivelser nævner jeg muligvis flere ”originaler” end ”personligheder af format”, hvilket ingenlunde skal tydes, som om førstnævnte var i overtal. Der er mange stoute mænd og kvinder, som selv en stor dreng måtte beundre, - åndeligt talt tage hatten af for. Hvis der ikke i disse spredte notitser står meget om dem, skyldes det vel også, at de ofte var ret tavse. Det var ikke ordene, der var det vigtigste hos dem.

Der var mange originaler. En af dem var Skovsted i Bedsted. Jeg har aldrig talt med ham, men jeg har set ham nogle gange komme flintrende gennem Bedsted med sin trækvogn og med et ris, som han oftest medførte til at sætte fart i --- Skovsted; fødderne - uden sokker - stak i et par sko om vinteren, - ikke om sommeren, og mon han kendte anden gangart end trav? Der var vist ikke noget i vejen med hans forstand, - han var bare ”anderledes”, og der verserede utallige historier om ham. Han væddede en gang to bajere om, at han kunne komme lige så hurtigt til Thisted som toget. Den dag havde han for en gangs skyld ikke trækvognen med. Nu må man huske, at datidens tog ikke havde stor fart på, og ved hver station holdt toget en god stund, mens lokomotivet løb byærinder. Allenfals: Da toget kørte ind på Thisted station, stod Skovsted dér og tog imod det. - - - En anden gang (fortaltes der) var Skovsted virkelig kommet ud at køre med toget. Hans påklædning og hele habitus kunne nok se noget mistænkelig ud, så de øvrige passagerer i kupeen trak sig lidt til side, hvortil Skovsted bemærkede: ”I behøver ett å træk jer tebaæg, for æ er hverken skabet eller lusset, å

Istrup skole, 1914. - Til venstre lærer Axel Nørby. - Bageste række fra venstre: Peder Pedersen, Madsted, Anna Mikkelisen, Kjal-lerup, Jennise ell. Petra Andersen, Nidergaard i Istrup, Laura ell. Nielsine Nielsen, Istrup, Jenny Pedersen, Madsted, Nanna Søndergaard, Madstedgaard, Maren Mikkelisen, Madsted, Dagmar Søndergaard. - 2. r. k.: Alfred Madsen, Kjalderup, Alveri Nielsen, Istrup, Jens Simonsen Mikkelisen, Istrup, Anna Laurisen, Istrup, Anna Kristensen, Kjalderup, Petra ell. Jennise Andersen, Nidergaard i Istrup. - 3. r. k.: Chr. Nielsen, Istrup, Jens Radbro Jensen, Peder Nielsen, Kjalderup, Peder Nidergaard, Istrup, Viggo Nidergaard, Istrup, Marius Jensen, Istrup, Anders Møller, Kjalderup, Niels Søndergaard, Madstedgaard, Jenny Kristensen, Kjalderup, Niels Lar-son, Lyngbøl Mark, Søren Madsen, Kjalderup. - Forreste r. k.: Maren Mikkelisen, Istrup, Vilhelmine Nielsen, Istrup, Nielsine ell. Laura Nielsen, Istrup, Gitte Nielsen, Istrup, Laura Nielsen (f), Istrup, Klara Nielsen, Istrup, Johanne Madsen, Kjalderup, Mariane Radbro Jensen, Istrup, Christiane Mikkelisen, Istrup, Niels Andersen, Madsted. - Jens Radbro, Istrup, og Anders Møller, Bølsd, har oplyst navnene på klassekammeraterne.

skull der wæer en enkelt bette jen, så må I få'en for ett". - - - En dag, Skovsted kom løbende hen ad vejen, indhentede han proprietær Lützhøft fra Tandrup og spurgte, om han kunne komme "op å åeg". Det kunne han ikke, hvad man godt kan forstå, hans påklædning eller mangel deraf taget i betragtning. "Ja, så er'et osse lieg møj", sagde Skovsted, gav sig selv nogle alvorlige rap med riset og "slog ud", idet han for forbi vognen. Herover blev hestene så bange, at det voldte stort besvær at få styr på dem igen - nogle berettere af historien siger endda, at de løb løbsk. - - - Disse historier skulle alle have overskriften: Uden ansvar for rigtigheden. Men alle kendte dem. Da jeg så Skovsted, var han ca. 70 år, men løb stadig stærkt med sin trækvogn.

---0---

I Kjallerup boede Poul Smed, som virkelig var smed. Måske har håndværket på nogle punkter voldt ham besvær. Der siges i hvert fald, at når han skulle svejse, sagde han: "No war'et lieg å wær heldig".

Poul Smeds Niels skulle jo også i skole, men disse mærkelige bogstaver voldte Niels uoverstigeligt besvær. Da der var gået en tid uden fremskridt, sagde Poul Smed: "Da kan æ ett weed, om den kael ett kan lærer æ kwot!" Så gav han sig til at spille kort med sønnen. Det gik fint, og så viste det sig bagefter også muligt at lære bogstaverne (siges der).

Ja, de boglige kunster kan være svære. Mine ældste søskende havde en skolekammerat, der hed Chr. Trab, og de fortalte, at han en dag

havde spurgt: "Hør, do degn, di hæer 3-taller, skal de bries nueren om heller sønden om?" (Brie = vride).

I Kjallerup boede også Ole Søndergaard, også kaldet Smo Wolle. Han var et levende bevis for sandheden i den regel, at "det er ikke så meget, hvordan man har det, som hvordan man ta'r det." Wolle havde det meget småt, havde en masse børn (hvoraf jeg har set et par i skolen, og de var tilsyneladende velbegavede), og Wolle var ikke videre opsat på at opsøge arbejde. Men han var altid glad, altid med et lunt smil, og sang udmærket og ofte. Kom han først i arbejde, var han god for sin løn. Hans hus lå ved Kjallerupvejen (efter Madsted). Det var meget faldefærdigt, og nu er det borte. Wolle arbejdede en gang imellem lidt i plantagen, men når han havde tjent nogle daglønne, blev han borte. Han var også en slags reservekarl hos far eller mine forpagter-brødre. Det havde han også været, da min bror en dag havde haft ærinde i Thisted. Der havde han bl.a. købt et vægkort over Danmark, og det viste han Wolle. Wolle spurgte forbavset, hvad det var for noget. Min bror fortalte ham det i passende, jævne vendinger. Wolle blev ved med at se på kortet, længe, måske et helt kvarter. Så begyndte han at lade en finger følge visse linier i kortet, og efter endnu en stund fandt han et sted - ved Skive, tror jeg - hvor han en gang havde været på en udflugt med afholdsforeningen. Det var meget ejendommeligt - og lærerigt - at se, hvordan han efterhånden kom i tanker om noget, han havde lært for en menneskealder siden og aldrig senere haft brug for.

---0---

På vej til skole gik vi over Per Alstrups mark og kom forbi hans gamle gård med de vindblæste træer mod vest, - ud mod vejen, som den gang altså gik vest om gården. Det var gamle folk, og huset var også gammelt. Jeg synes, jeg endnu tydeligt kan huske den særlige lugt, der var i deres stue. Vinduerne var sikkert sømmet fast. Ovnene var en bilægger med gratis fodkulde, selvom der lå nogle tørvegløder i ovnen. Dagligstuen havde den rigtige, gamle indretning, som man jo så mange steder, med et bord langs hele den ene væg og faste bænke på de tre sider, - en løs bänk uden rygstød ved den fjerde side (langside). Per Alstrup havde fortalt

far, at han havde et 30-potters anker, som han fik fyldt hver måned - med brændevin. Jeg har aldrig set ham beruset eller bare med en antydning deraf, så Per må have været galvaniseret indvendig. - Der var vist en søn (i U.S.A.?) og to døtre. Den yngste, Kristiane, var hjemme. Hun var jævnaldrende med min mor, og de var nære veninder - passede udmærket sammen: Stille og flittige. Den anden, Else, dukkede først op indenfor min horisont langt senere. Hun var søsterens modsætning: Robust (dog ikke vulgær), mandhaftig og talende. Hun blev bestyrer af den lille telefoncentral i Svankjær (ca. 1914), og hun skal have været en skrap dame overfor abonnenterne. Der var ingen, der vovede en opringning udenfor programmet! - Forældrene, Per og Sidsel, var da døde, og søstre boede sammen.

I gården Lomborg havde alle mine søskende skolekammerater, og der var mange børn - hvor mange ved jeg ikke, da de alle var ældre end jeg, og jeg kun kom der sjældent, medbragt af ældre søskende. Det er egentlig mærkeligt, at netop jeg skulle komme til at kende to af børnebørnene nu, i de år, jeg har været på besøg i Thy, nemlig den sønnesøn af Niels Weyhe, der nu har Lomborg, og hans bror, Martin Rysgård, der har Niels Snævers gård (Fruegårdsvej). - - -Niels Weyhe og hans kone har jeg kun kendt som gamle mennesker, men Niels W. drev dog selv gården, med hjælp af sønnen Per Rysgård. Og det var en gammel gård og efter gammelt mønster. Niels Weyhe fortalte far, at da han som dreng (vistnok kun 10 år) var ude at tjene, købte han nogle får lidt før forårsmarkedet. Han klippede dem meget tæt og lod dem ligge ude et par kolde nætter lige før markedet, ”og så fik de såen en pæn rund håndtiering”, sagde Niels Weyhe. Hans sans for handel var vist meget bekendt. - Lomborg brændte i 1908, og det nye Lomborg blev bygget på den anden side af vejen. De gamle døde vist omtrent på denne tid. Om konen ved jeg ikke andet, end at hun havde astma, som hun bekæmpede med røg af nogle gløder - det lugtede som tørverøg, men har vel nok været noget andet. Og så bagte hun det bedste rugbrød, jeg har smagt. - Det næste slægtled (som vist bestod af 12 børn, for den næst yngste hed Elvine) var glade og opvakte mennesker, og det var ganske naturligt, at der var et nært venskab mellem dem og mine søskende. En af pigerne var husbestyrerinde for min forpagter-bror. Hun

Foto 10.06.1901. - Fra venstre: Klipplanter H. P. Ekesten, Hvidbjerg plantage 1892-1916, fra Ekesten, Hvidbjerg, klipplanter J. Christensen, Torsup plantage 1873-1906, fra Ebeling, Sønderberg, fra Else Christensen, Torsup, klipplanter A. F. Bruhn, Nystrup plantage 1888-1912, klipplanter P. Ebeling, Sønderberg plantage 1895-1929, plantarier J. N. Christensen, Nystrup, senere planter i Hvidemåll plantage, leverende fra Johannes Larsen (fra planter Bruhn), senere gift med skoleinspektør Bech, Vejle.

var en storartet hjælp for ham, og for mig, der var 9 år og egentlig ret ensom udenfor skolen, blev hun en hjertensgod veninde. Hun kom lige fra højskole og med frisk luft under vingerne, og jeg har tilbragt mange, mange gode timer i hendes lille køkken.

Næst efter Per Alstrup var vor nærmeste nabo Poul Urmager. Navnet havde han ikke gjort sig fortjent til, men måske har hans far givet sig af med dette fag. Han (Poul ”Urmager”) var døbt Madsen. Først boede han i et af de gamle huse, der lå mellem Kjallerupvejen og Lomborg, lige udenfor plantagen. (I et af disse huse boede måske?? Jeppe Andersen, der senere købte Søren Søndergårds gård, tæt nord for Ågård). Men så byggede Poul Madsen gården tæt ved Kjallerupvejen og plantagen. Det var en dygtig og tiltalende mand. To af hans drenge var mine skolekammerater. Den ældste af dem, Magnus, døde af difteritis i vor skoletid, og det gjorde et meget dybt indtryk på os. - Da far i 1915 overtog tjenestejorden, som blev drevet uden kvæg, fik vi dagligt mælk, som vi hentede hos Poul Madsen. For at forkorte vejen, blev der hugget en sti gennem en del af plantagen.

Den udgik fra et punkt på den vej, der går østpå et hundrede meter syd for haven - den, som nu kaldes Mælkevejen, hvad den da også oprindeligt havde god adkomst til at hedde.

Jeg har vist flere gange nævnt Kjallerup Mølle. Den lå i nærheden af vejen til Istrup og tæt øst for de tre små kæmpehøje. Den nedbrændte i 1908 efter et lynnedslag.

Omtrent lige syd for denne mølle, ved vejen til Madsted (den, jeg har kaldt Kjallerupvejen) lå et meget lille hus, hvor der boede to gamle mennesker, Mads Bispe og Maren. Dette navns

Fra den gamle planteskole i Hvidbjerg plantage. Til venstre an. Schytte og i forgrunden K(ø)en) Larsen, Svovkjær.

oprindelse er lige så gådefuldt som flere andre navne, jeg har nævnt, for Mads var ikke ud af den gejstlige stand. At han rettelig hed Kristensen, skønnes af, at han havde en søn, Salomon Kristensen, i Istrup. Det navn er jeg sikker på, fordi 4 af Sal'mons børn var mine skolekammerater. (En lignende påstand findes i det foregående om en anden familie, men det kunne lade sig gøre, fordi vi gik 4 år i samme klasse, og når så familien var produktiv...).

Hvad Mads Bisp havde beskæftiget sig med i sine unge dage, ved jeg ikke. Nu levede de to gamle mennesker i det lille, gulkalkede hus med postkassen o æ væjsterænd. Jeg var undertiden med et af deres børnebørn, når de skulle bringe bud fra sønnen i Istrup, og hørte da, at disse børnebørn tiltalte de gamle med "I". - Det var vist om Mads og Maren, der blev fortalt, at da nogle knægte en nytårsaften trillede et eller andet hen ad deres loft, sagde konen: "Trowwer do, dé er verdens undergang", hvortil Mads svarede: "Ja, så er'et... godt, vi ingen undt hår gjoer". (Nogle kraftige ord udeladt her).

Det sidste års tid eller mere, vi boede i Hvidbjerg, kom Mads og Maren af og til over til far og spillede "Brus" - et gammelt kortspil, som vel desværre ikke kendes meget mere. Jeg har aldrig set det spillet om penge. Måske er det en af grundene til, at det hyggelige spil går i glemmebogen. Nå, de to gamle kendte det i alle fald - og nød spillet. Else Alstrup spillede somme tider med som fjerde, og jeg beundrede egentlig hendes væsen overfor de to gamle. Alt det "fremtrædende" og lidt for "raske" lagde hun på hylden. Det var et tiltalende træk. Kom Else Alstrup ikke, måtte man nøjes med mig som fjerde. - Maren viste sig som en inderligt fornøjet, gammel kone. Hun snød, hvis hun fik lejlighed til det, og morede sig dejligt over det. -

Forud for Brus'en var de en sommeraften ude i den store have, og Maren var naturligvis helt benovet over størrelsen og over de mange vækster, hun så. Mads sagde ikke ret meget til det. Til sidst sagde han: "Ja, åll dé kan jo wær gue nok fo no kvindfolk o no baer å sie o, men er der ingen frugter?" (Frugter betød køkkenurter i hans mål). Det var der jo heldigvis, og så vågnede interessen hos Mads Bisp.

---0---

Sognerådet og dets styrelse af sagerne var sikkert hverken værre eller bedre end i andre små sogne. Sikkert har langt den største del af medlemmerne været højremænd, og jeg gentager: Højre den gang (og måske især i de egne?) var noget ganske andet end noget som helst, vi kender nu til dags. Far var medlem af sognerådet i et par perioder i min tidlige barndom. Jeg kan lige netop mindes, at han var til møder; men jeg kan klart huske hans hjemkomst fra sådan et møde. Far rasede! Anledningen var, at et gammelt menneske, der havde 5 kr. om måneden i alderdomsunderstøttelse havde ansøgt om at få det forhøjet til 10 kr. Det var ikke den ansøgning, der havde bragt far i den voldsomme affekt, men behandlingen af sagen, idet formanden havde ment, at man måske kunne strække sig til 6 eller 7 kr., men just at gå op til 10 - det dobbelte - det "tøt" han no var lidt for meget. Udfaldet husker jeg ikke - kun, at der var et meget dramatisk ordskifte om det. Det var nok godt for Fars svage hjerte, at han kom ud af sognerådet. - Sognet havde et fattighus (selve huset ligger der endnu og er omtrent lige så grimt som før), og dét var forhold som dem, der er skrevet mange bøger om. Også dér kunne overskriften "Her lades alt håb ude" vist passe.

I en tid, hvor det er let at pege på områder, hvor der gives penge ud med rund hånd - og alle ved, at det kan ske uden at der er trang - kan man vanskeligt sætte sig ind i, hvor stærkt der blev sparet - for ikke at sige fedtet - med kommunens penge den gang. Man kan kun fundere over, hvilken vejgrøft, der er den værste at falde i. Kommunerne var navnlig meget på vagt overfor den risiko, at der skulle komme en tilflytter, som senere ville komme til at ligge kommunen til byrde, og mærkelige handler blev ud ført for at undgå den katastrofe! Men disse transaktioner

foregik så skjult som muligt, så menigmand hørte ikke meget om dem. Der var en gang en tragikomisk affære, hvor Hvidbjerg-Ørum-Lodbjerg havde undgået sådan en trussel ved at skaffe en mand arbejde og ophold i en anden kommune, men ved et snedigt modtræk blev manden alligevel sendt tilbage til Hvidbjerg, hvor han vist retteligt hørte til. Jeg husker ikke disse intriger, men ved, at man morede sig stærkt over det, - skiftevis i den ene og den anden kommune.

---0---

Havboerne danner et kapitel for sig. I "Årbog for Thisted amt" findes der en udmærket beskrivelse af havboerne - langt bedre, end hvad jeg kan give. Havboernes levevilkår var strenge, de var mere isolerende end landsbyfolkene, selv sproget var anderledes, og det varierede i øvrigt fra det ene fiskerleje til det andet. Først og fremmest må man huske, at flertallet af fiskerne havde meget vanskelige økonomiske kår, ja, de fleste var meget fattige på denne verdens gods. Og samtidig var deres arbejde farligt. I deres små både (den slags pramme, som søfolk kalder en "Moses") roede tre mand ud til torskefiskeri, når mørket var ved at falde på, og kom hjem næste morgen - hvis forholdene ellers var sådan, at de kunne gå ind. Ved stranden i Lyngby (og andre steder) var der en signalmast, som med enkle signaler kunne give besked til de fiskere, der var ude, og give dem besked om 1) at komme ind hurtigst muligt, eller 2) at landing var farlig eller 3) at landing var umulig. Og når de så kom ind efter sådan en nats koldt og strengt arbejde, fik de et par øre for et pund torsk - det var helt forfærdeligt, da prisen i begyndelsen af krigen steg til 5 øre - eller 1 á 2 kr. for en ol sild - og det var sild, der kunne være sig selv bekendt. Der var enkelte "fiskekrejlere", der solgte fisk fra en vogn, men de fleste fisk blev af fiskerne - og især af fiskerkonerne - båret en mil eller to ind i landet i en halvrund rygkurv. Det var intet under, at der blev en særegen slags mennesker ud af de forhold. Nogle få år blev der forsøgt med motorbåde, men det blev opgivet, og så var de penge tabt. Kun i Vorupør med dens mole holdt man ud. Dér brugte man også sejlbåde, men dem så man aldrig i Lyngby. (Jeg taler om tiden fra 1906 til 1916 omtrent).

Det var heller ikke mærkeligt, at flertallet (?)

af fiskerne blev grebet af indremissionens vækkelse i de år, og at den blandt fiskerne gav sig ejendommelige, barokke udslag. Og som ved enhver bevægelse var der så modstanderne ind mellem de troende.

Der var ikke egentlig nogen strid mellem landsby og fiskerleje. Enhver, der ikke boede i et fiskerleje, kaldte havboerne for en "landsby", og "landsbyerne" kaldte til gengæld fiskeren for en "grålar". Drilleri var der nok af, men ikke ondt fjendskab. Inde i landet trak man på smilebåndet ad fiskerne, der var "anderledes", og fiskerne på deres side har sikkert betragtet de andre med en vis foragt, fordi de sad så trygt ved grødfadet.

Husene, f.eks. i Lyngby, som jeg kender bedst, var for det meste små, men vist egentlig godt vedligeholdte - - - det var nødvendigt i det stride vejrlig. Kun én større bygning var der i Lyngby. Den tilhørte strandfogeden, Chr. Madsen. Det undrede mig, da jeg for få år siden så, at den er revet ned, medens andre af de små huse står endnu. Chr. Madsen havde flere køer. Ellers drev man det næppe til mere end en enkelt. Men får havde man i massevis, hundrede, tohundrede, trehundrede, og uden hensyn til, om man havde så megen jord, at de kunne ligge der alle. Fårene var små, og blev de skræmt, for de til alle sider, - der var intet sammenhold som i andre fåreflokke. Det kom vel af, at fårene gik løse ude i klitterne og kun sjældent så mennesker.

En havbo med respekt for sig selv, kunne nok skaffe sig det træ, han havde brug for i det daglige, ved at hente det på stranden. Det skulle - formelt - ske i det skjulte, men mon man tog det så alvorligt. Derimod hændte det, at to var ude i samme ærinde - hver for sig - og at så den ene senere tog, hvad han havde set den anden gemme mellem klitterne. Det skete f.eks. med en tønne olie, som én havde haft stor møjje med at få op fra stranden og begravet mellem klitterne. Men det var en anden, der hentede den!

En stranding var en stor begivenhed. Om den hjælp, der blev ydet strandede søfolk, og det mod, der blev udvist, kan man læse mange steder. Men der var en anden side af sagen, der kom frem, hvor der ikke var fare for menneskeliv: Alle i fiskerlejerne og mange unge karle inde i landet var medlem af et bjærgelav, og skete der en stranding, hvor noget kunne bjærges, var der penge at tjene, - større penge, end man ellers var vant til at have mellem

hænderne. Det skete en påskenat, at to skibe, et norsk og et svensk, begge lastet med kul, strandede ved Lyngby. Da blev der tjent mange penge. Kullene blev delvis kastet overbord, og så ordnede Switzers bjærgningsskibe resten. Der var ingen fare på færde, for det var fint, stille vejr og havet så smult som en andedam. Det havde bare været tåge. - Nogle år tidligere, vistnok 1905 eller 06, strandede en engelsk damper, "Cabral" lidt syd for Lyngby. Den kom aldrig af igen, men blev ophugget så meget som muligt, hvor den stod.

En morgenstund i stille vejr og tykning lå en Lyngby-fiskerbåd på revlerne og lyttede efter skibenes tågesignaler. Skulle der mon komme en stranding! Pludseligt dukkede der stævnen af en damper op i kort afstand. Den gik dead slow, og med stævnen lige mod land - og mod revlerne. Da skete der noget utilgiveligt: En af fiskerne i båden var så ung og uerfaren i denne verdens ondskab, at han sprang op og skreg til damperen, som straks stoppede og styrede udefter. Men den arme mand, der havde været så utilgivelig dum at råbe til skibet, var meget nær ved at gå samme vej som den heldige damper. Tænk dog, hvor mange penge han havde snydt sine kammerater for! Man tænker på den bøn, man siger, at Anholts beboere bad i gamle dage: "Bevar dem fra stranding, men hvis det er din vilje, at de skal strande, så lad det ske i vort len. Ja, Gud give os en god stranding".

---0---

Det vrimlede naturligt med historier om havboerne. (Det er bare kedeligt, at jeg ikke kender de historier, som havboerne sikkert har fortalt om æ landsbyer). Ligesom man fortæller historier om molboerne og i vor tid om Århusboere, fortalte man i Thy historier om morsingboerne og havboerne - og specielt om æ aggerboer. Sådan en historie skal jo have en adresse. Disse historier er vel noget, alle kender men for fuldstændighedens skyld gengiver jeg nogle smagsprøver - absolut uden garanti for deres sandfærdighed.

Da nogle aggerboer skulle have et barn døbt, spurgte præsten som sædvanligt: "Er barnet hjemmedøbt?" og fik svaret: "Ja wes er'en gjennemblødt; det hår ræænt lig sin vi kjør fra Ager."

Som nævnt spillede strandinger og bjærgning

en rolle, - jf. fader Holberg: "Hver lever christelig og nærer sig af vrag." - - - Der var en aggerbo, der skulle gå til præsten og melde, at hans kone havde født ham en søn; men undervejs fik han at vide, at der var strandet et skib, og det måtte han selvfølgelig kaste et blik på, før han drog videre til Vestervig. Meget forpustet ankom han til præsten. "Godaw, hr. pastor! Æ skul liig ræen her om å sæj, at der er strænd en skiv! - - - Ja, å så hår mi kuen fåt en bette.." Præsten, som næppe havde fattet situationens alvor, spurgte sindigt: "Nå, da, til lykke med det; og hvad er det så for en?" - "Æ wed'et ett så liig, hr. pastor, æ wed'et ett så liig, - æ sø'en lig ind i si agteræend, - æ trower, det var en hollænder." (Jeg har hørt historien fortalt om fiskere "sønden æ Fywer", men det skal nu nok passe, at det var en aggerbo!)

Og så den klassiske. Den er jo ikke til at komme udenom. Det kunne se ud, som om det var en anakronisme, - at noget af historien var forskudt i tid; men altså: Det var en aggerbo, der sagde til sin søn: "No skal do go i kjerck, dreng. Folk skal ett sæj om dæ, at do ingen stejer hår wæt. Å så skal do fortæel mæ, hwa do hår hør." Da drengen kom hjem, blev han spurgt: "Nå, hwodans gik dé så?" "Jow, de gik såen, te da æ kam war åll æ boes full, så æ mot sto i æ grebning. Så sång di ålsammel: "En bår ær føj, en lellebette jen, thi glæde sæj hwer havbodreng, ta di løjn lu' å, ta de løjn lu' å." - "Nå, å hvans så mier?" "Jow, så kam der en mand i en swot kjowl, han gjek op i en stuer tønn, å han pråtet å pråtet." - "Nå, hwans pråtet han om?" - "Han fortold, te jen gång rejst der en mand fræ Jerriks i Tåbel, å han fill mell æ Rønlaend. Føst kam Poul Præjst fobi (Poul Præst var en lægprædikant). Han so ham godt, men han loj ham leeg. Så kam der en lemwigo fobi, han so ham osse, men han loj ham osse leeg; men så endlemol kam der en sallinbomand, han tow ham op o hans tyr å tow ham mæj te harb'ør kjerck å loj ham hælbrie". - Denne beretning hører man undertiden gengivet med nogle forsiringer, der dog nok stammer fra folk, som ikke tager det så nøje med sandheden!

---0---

I Krik var der en købmand Lauritsen, som i sin butik havde to butikssvende, som nok kunne lide at spille folk et puds, efter hvad købmanden

fortalte. Også den gang havde man lørdagslukning i sådan en butik. Det med lukningen skete kl. halvtolv lørdag aften. Der var såmænd ikke ret meget handel. De sidste timer sådan en aften var nærmest en komsammen af mænd fra stedet. På disken stod altid en kasse med grovskåren tobak i ét rum og en pakke karduskrå i et andet, - til fri afbenyttelse. Men kommis'erne, der skulle ofre deres nattesøvn på disse hyggelige møder, skulle jo også have noget ud af tiden. Købmand Lauritsen fortalte, at en lørdag aften, da der sad en tæt række af bagpartier på kanten af disken, gik den ene kommis om foran disken og fortalte en masse morsomme historier til kundernes fornøjelse, og navnlig syntes disse historier at mere den anden kommis, der stod bag ved disken, og hver gang hans makker kom til et grinagtigt punkt i sine fortællinger, dunkede han, der stod bag disken, hårdt i disken med et pundslod. Hvad kunderne ikke straks opdagede, var, at hver gang han dunkede, slog han et et-tommes søm i kanten af en jakke og ned i disken. De to skarnsknægte var kloge nok til at trække sig tilbage, inden kunderne skulle gå, og inden de opdagede, hvor fængslende, historierne havde været.

---0---

At holde på det bestående kan være godt og fornuftigt - eller det modsatte, alt efter, hvordan konservatismen administreres. Det har vel været tæt forud for et valg, at en eller anden sagde til en aggerbo: "I er da tossede, som I stemmer. I vil ikke jert eget bedste", hvortil aggerboen svarede: "Åe, do snakker. Hvurdan ku vi fo'et bæjer? Vi kan go fræ Agger te Wejstervig we næ å we då uden at der blywer gjor os fortræd".

---0---

Det var ikke mange havboer (d.v.s. folk i Lyngby), jeg kendte ret meget til. Jeg kan huske Lars Kruse, som jeg syntes var en meget flot, statelig mand, og der var endnu en mand, jeg beundrede på denne måde, men hans navn husker jeg ikke. Disse to, i hvert fald, skilte sig noget ud fra de øvrige beboere. Det var vistnok dem, der - i al stilfærdighed - gav tonen an i Lyngby, og det var nok ikke så dårligt.

Kun ét par i Lyngby kendte jeg noget nærmere til. Det var fiskeren Karl Josefsen (ell. Josephsen?) og hans kone Johann(e), e-et

Fra venstre: Kathrine Pedersen, Madtes, Søren Søndergaard, gdr., Madtes, fru Eskesen, Kirsten Søndergaard, fru Holm, lærer Holm, Istrup skole, plantar Eskesen.

udtaltes ikke, og nn var ikke "stemt" (som i "honning") men absolut ustemt. Karl Josefsen var morsingbo, men han kunne jo være god nok for det. Han havde sejlet til søs i sine unge dage og var en mester i at fortælle løgnehistorier. Hør blot en enkelt. (Jeg forsøger ikke at gengive hans blanding af thylandsk mål og morsingbosnak. Han sagde a til sig selv, - det var jo en plet på ham!). - - - "Tåge, siger du. Du har vist aldrig set rigtig tåge, og den værste, jeg har set, havde vi med barken Claudia af Marstal. Tågen fik vi, da vi lå oppe ved Skagen, bound for Vestindien. Den var så tyk, at rorsmanden havde ondt ved at se kompasset. Jeg var oppe på føre mærserå for at klare nogle sejsinger op, og så var jeg så uheldig at miste en vante. Den blev hængende i tågen der, hvor jeg havde tabt den, men vi løb 8 miles fart, og skipperen ville ikke vende for at få fat på min vante. Så var det en måneds tid eller to senere, at vi var homeward bound, og da vi nærmede os Skagen, løb vi lige ind i tåge igen. Der blev sendt en på udkig op på føre overmærserå, for skipperen mente, at vi snart skulle få Skagens Rev fyrskib i sigte. Pludselig varskoer udkiggeren: Bælgvante to streger om bagbord! Vi ændrede kurs hen imod den, og mindsandten, om det ikke var min vante, der havde hængt dér i tågen lige siden jeg tabte den. Se, det var tåge, kan du tro!" (Her må jeg tilstå, at historien kan stamme fra Knud Andersens roman "Perlemor", men for typens skyld kunne der godt stå Karl Josefsen under den). - - - Karl Josefsens sømandskab kom en gang mig til gode. Far havde lavet et skibsskrog med to master til mig som julegave. Det bar jeg ud til K.J. og spurgte, om han ville rigge det til. Det var jo om

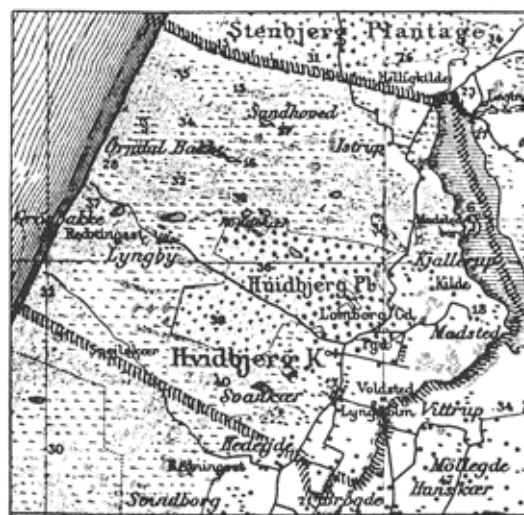
vinteren, hvor der intet fiskeri var at forsømme, og Karl var mere end villig. Kun to-tre dage senere kom han, meget stolt, med skibet, rigget efter alle kunstens regler som skønnertbrig. De 13 sejl havde han fået "en bette pigh" til at sy, og han havde kun fået et par timers søvn hver nat, mens arbejdet stod på. Skibet var han og jeg lige stolte af, og hans arbejde var lavet så godt og rigtigt, at sejladsen i Per Alstrups dam virkelig var mig til nogen nytte, da jeg få år senere kom ud at sejle med store sejlskibe.

Der var lidt af en eventyrer i Karl Josefsen, og samtidig var han inde i mange ting. Vi havde ham mistænkt for følgende: En af mine søstre havde nogle kvaler med sit ene øje, - betændelse eller hvad det nu var. Trods lægebehandling blev det værre og værre. En dag, da huset havde været tomt, mens alle var i marken, fandt man ved hjemkomsten en seddel med dette råd: "Hvis De vil lytte til en gal mands råd, så læg noget revet gulerod på øjet". Rådet blev fulgt, og i løbet af kort tid var øjet i orden. (I fjor var jeg henne ved et sted, hvor min søster og jeg ofte sad, når vi havde været i marken efter gulerod til øjet). Vi mente, det måtte være Karl Josefsen, der havde skrevet sedlen, men han indrømmede det aldrig.

Endnu bedre end manden mindes jeg dog hans kone, Johann'. Hun kom den lange og trælse vej fra Lyngby med fisk i sin rygkurv, - op til 80 pund - og turen gik jo videre til Kjallerup og Madsted. Kurven var nok lettere på hjemvejen, men aldeles ikke tom. Den indeholdt et par lerkrukker, som var fyldt med mælk, roer, og andre sager. I de sidste år, jeg så Johann, må hun have været over 60, men hun gik stadig den samme tur og med de samme byrder. En stout kvinde!

Johann var ikke mundlam - ikke egentlig simpel eller grov i sin tale, men hun havde et godt udvalg af ting, hun kunne tænke sig at gøre ved nogen, der var faldet i unåde hos hende.

En dag, da hun var på hjemvejen med de sædvanlige to krukker med mælk i kurven, gik hun, som hun plejede over marken SV. for det, vi kaldte Den nye Planteskole. Her kom hun for skade at gå gennem tøjrslaget for en ondsksfuld vædder, vi havde, og den kom i bogstaveligste forstand bag på hende, væltede hende, propperne gik af hendes krukker, og mælken flød ned i nakken på hende. Det var en stille sommerdag, og vi kunne let høre derhjemme, hvad hun lovede vædderen af

Kort over Hvidbjerg v. Aa sogn i begyndelsen af 1900-tallet.

ulykker, skønt der vel er en halv km afstand. Talen var ikke egnet for børn under 12 år!

En anden gang var det Schytte, hendes vrede var rettet imod. Johann havde en del vorter på hænderne, og da hun klagede derover til Schytte, gav han hende det råd at bruge "rygende salpetersyre" på vorterne. Det gjorde Johann så, - men hun havde ingen nøjagtig brugsanvisning fået for den stærke syre, så hun vaskede simpelthen hænderne i den. Man kan tænke sig til resultatet. Knap så let er det at tænke sig de ønsker, hun udtalte for Schytte, da hun en dag kom til os og spurgte efter ham.

I den tidligere nævnte "Årbog for Thisted Amt" er der en smagsprøve på den snak, en havbo kunne præstere, når hun kom et sted for at sælge fisk og få mælk og andre ting. (Mælk fik de naturligvis gratis. De trængte visselig til det). Den ordstrøm kunne udmærket være kommet fra Johann. Den er skrevet af en kender! Alt kunne de bruge. En dag, da far og jeg stod i værkstedet, kom Johann der ind. Der stod en ret stor billedramme, som lige var blevet udskiftet, men intakt. "Kan æ ett fo den?" spurgte Johann. "Jo, det kan De egentlig godt, men De har jo ikke et billede, der er stort nok til den." "Åe, dé må plantøren ett sejj; æ håer Wo'herre i stuer stil, han skal hænges i'en".

En ting var der, som kunne tage pippet fra Johann og gøre hende meget stille: Tordenvejr. En gang, hun var hos os, blev det tordenvejr, og da ville Johann søge ly i den store bagerovn. Hun syntes, det var meget inhumant, at hun ikke fik lov til det - ikke af hensyn til ovnen, men for hendes egen skyld. Skorstene anses ikke for at være et godt skjul under torden - hvis endelig

uheldet er ude. - - - En anden gang tordnede det ganske svagt og fjernt, mens Johann var hos os. Hun gik ikke, før længe efter det sidste tordenskrald blev hørt, og så bad hun så mindeligt om, at jeg ville følge med hende og passe på hende! Først da vi var halvvejs i Lyngby, vovede Johann at fortsætte uden min værdifulde beskyttelse. -

En dattersøn af Johann har taget sine nautiske eksaminer på Fanø og bor her nu - pensioneret skipper fra Kgl. grønlandske Handel.

---0---

Sproget i Thy har en ejendommelig lyd, som jeg kun kan betegne som en k-lyd, og den kendes vistnok kun i Thy. Den har et eller andet "fint" navn, som jeg ikke husker. Ord som tre og se udtales nærmest trik og sik. Denne ejendommelighed er endnu mere kendelig i fiskerlejernes sprog. *Hel* hedder f.eks. Hiel inde i landet, men i Lyngby skal (eller skulle) det udtales Hikkel.

---0---

En thybo ytrer sig jo ikke gerne i alt for afgjorte vendinger. Han siger ikke "en pæn pieg", men "hun er jo ett så ill" o.s.v. (Det er vel for resten noget, der ligger til vestjyderne, men er måske nok mest fremtrædende i Thy?) Dette opfattes af mange som et tegn på, at man ikke kan fæste lid til thyboens tale og ikke kan få en klar besked ud af ham, men den misforståelse grunder sig på ukendskab til dette sprog. Thybosproget er et ret vanskeligt sprog og

indeholder en mængde ord og talemåder, som ikke kan oversættes til dansk ved et enkelt ord. Det var ikke det sprog, vi talte i mit hjem, men i skolen talte vi det, og jeg mener, jeg kunne det den gang, - ikke nu, hvor jeg har fået det delvis fortrængt af andre dialekter, især naturligvis Fanø-sproget. I foranstående har jeg prøvet at skrive det rigtige sprog, hvor det var nødvendigt, og jeg er klar over, at min gengivelse ikke er god! Men mange af historierne kan kun gengives på originalsproget. Og gid det sprog vil holde sig i live langt frem i tiden!

---ooo0ooo---

Ja, det var disse spredte erindringer om en tid, der er så fjern, og om et folk og et land, som jeg hører sammen med og altid har længtes tilbage til. Det har sikkert været mig en større glæde at skrive det, end det kan være at læse det. Men der kom et lykkeligt efterspil: Efter 60 års udlændighed fik jeg lov at komme tilbage til mit hjemland, ikke bare en enkelt gang, men år efter år. Først skulle jeg gense de gamle steder og glædede mig umådelig meget over det. Men hurtigt blev det noget meget mere: Det blev mennesker i hjemegnen, - det blev - helt uventet - en genopleven af de gamle dage, - også en stor og glad konstatering af, at trods en hel del ydre forandringer, som tiden har medført, så er det stadig det samme Thy og de samme mennesker, og så fik historien jo en lykkelig slutning! Alle de mange, der har givet mig den skønne oplevelse, har gjort en god gerning.

Kilde: Sydthy Årbog 1985, side 51-62.